

ЗАПОЗИЧЕНИЙ КОНЦЕПТ “ФЕН-ШУЙ” В РОСІЙСЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

У статті аналізуються окремі аспекти процесу “входження” концепту ФЕН-ШУЙ до російськомовного інформаційно-культурного простору. Пріоритетна увага приділяється фреймовій структурі даного концепту в російській національно-мовній картині світу, а також особливостям його функціонування у російськомовному буденному й професійному дискурсах.

Ключові слова: ФЕН-ШУЙ, (запозичений) концепт, вербалізація, семантика, фрейм.

В статье рассматриваются отдельные аспекты процесса “вхождения” концепта ФЕН-ШУЙ в русскоязычное культурно-информационное пространство. Приоритетное внимание уделяется фреймовой структуре данного концепта в русской национально-языковой картине мира, а также особенностям его функционирования в русскоязычном быденном и профессиональном дискурсах.

Ключевые слова: ФЕН-ШУЙ, (заимствованный) концепт, вербализация, семантика, фрейм.

The article deals with the phenomenon of FENG-SHUI concept interference into Russophone informational and cultural space. The author studies the problem of the concept frame structure in Russophone picture of the world. The peculiarities of the concept functioning in everyday use and professional discourse have been examined.

Key words: FENG-SHUI, (borrowed) concept, verbalization, semantics, frame.

Концепт ФЕН-ШУЙ становить одну з тих числених запозичених ментальних сутностей, поява яких в російській мовній свідомості стала закономірним наслідком падіння наприкінці 80 – на поч.90-х рр. минулого століття “залізної завіси” не лише на заході, але й на сході колишнього СРСР і зникнення властивих для радянської епохи ідеологічних і культурних заборон. Окрім цього, причини проникнення даного етнічно маркованого концепта в російську мовну картину світу зумовлені активізацією контактів китайської й російської культур у час перебудови і після неї. Такі контакти стали наслідком інтенсивного розвитку співробітництва між країнами східноєвропейського регіону й Китаєм, у тому числі й завдяки діяльності китайських майстрів Фен-Шуй, які докладали й докладають значних зусиль для популяризації цього давнього універсального знання в республіках колишнього СРСР.

Незважаючи на чималу кількість журнальних статей, популярних книжкових видань, величезний Інтернет-ресурс,

присвячений Фен-Шуй, феномен “присутності” й аспекти значення цього термінопоняття в культурній і мовній свідомості представників східнослов’янського(і передусім російськомовного) соціума на сьогодні є практично не дослідженими, що й зумовлює **актуальність** вивчення “проявів” концепта ФЕН-ШУЙ в текстах російської лінгвокультури як культури-реціпієнта.

Мета статті полягає у з’ясуванні змісту запозиченого концепта ФЕН-ШУЙ в російській мовній картині світу, а також основних напрямків і засобів його вербалізації в російській мові.

Для досягнення мети було поставлено наступні **завдання**:

1. Використовуючи сучасні наукові підходи до осмислення мовних явищ, передусім лінгвокогнітивний і лінгвокультурологічний, охарактеризувати концепт ФЕН-ШУЙ як запозичену ментально-ціннісну сутність; з’ясувати ключові аспекти його національно-культурної специфіки й сприйняття в російськомовному інформаційному просторі.

2. Шляхом контекстуального аналізу дослідити інтерпретаційне поле концепта ФЕН-ШУЙ в російській мові, а також реконструювати його основні фреймові моделі, актуальні для повсякденного (особистісно-орієнтованого) і професійного вживання цієї концептолексми.

3. Окреслити ціннісну складову концепта ФЕН-ШУЙ у свідомості російськомовного споживача культури й дослідити наявність можливих метафоричних конотацій у складі концепта.

Матеріалом для дослідження в рамках цієї розвідки стали текстові фрагменти, відібрані з російськомовних періодичних видань, спеціальної літератури (У Вейсинь. Новый Фэн-Шуй: Биоэнергетика и здоровье. – М.: ООО Изд-во “София”, 2007; А. Уотс. Дао – путь воды / пер. с англ. – К.: “София”, 1996) та Інтернет-сайтів (www.day.kiev.ua, <http://ua-fengshui.com.ua>, <http://fengshui-tea.kiev.ua>, www.chinadao.org, www.fengshuilab.kiev.ua, www.masterfeng.ru, www.4chakra.ru, www.sunhome.ru та ін.).

На початок визначимо деякі вихідні теоретичні положення. По-перше, на сучасному етапі, як підкреслюють у своїх працях Дж. Лакофф [1], М. М. Болдирєв [2], С. Г. Воркачов [3], В. З. Дем’янков [4], Є. С. Кубрякова [5], Ю. С. Степанов [6] та інші дослідники, вивчення мовних явищ навряд чи може претендувати на повноту без звертання до когнітивних моделей, у які структурується

знання про довколишній світ, – таких, як концепти, гештальти, фрейми, сценарії/скрипти і т. ін.

У пропонованій статті наша першочергова увага приділена термінопоняттю “концепт”. На сьогодні провідними в осмисленні цього явища вважаються лінгвокогнітивний і лінгвокультурний підходи, межа між якими є, однак, доволі умовною. З точки зору лінгвокогнітологів (Є. С. Кубрякова [5], М. М. Болдирев [2]) концепт становить “оперативну змістову одиницю пам’яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку, усієї картини світу, відображеної у людській психіці” [7:169]. Лінгвокультурологи (Ю. С. Степанов [6], С. Г. Воркачов [3], В. А. Маслова [8]) інтерпретують концепт як ментальне утворення, відмічене культурною специфікою. Завдяки спостереженням В. І. Карасика, викладеним у монографії “Мовне коло: особистість, концепти, дискурс” [9], сьогодні в лінгвокультурному концепті вже звично виділяються три основні складові – понятійна, предметно-образна й ціннісна. При цьому особливий акцент учені (В. І. Карасик, Г. Г. Слишкін та ін.) роблять на ціннісному компоненті лінгвокультурного концепта, справедливо вбачаючи у ньому ту якість, яка відрізняє концепт як одиницю культури від інших ментальних моделей, що використовуються сучасним мовознавством (фреймів, сценаріїв тощо). Семантику культурного концепта визначає образна складова.

Відповідно до поширеної серед лінгвістів точки зору, структура лінгвокультурного концепта являє собою польове утворення, що складається з ядра і периферії [8:55; 10:14]. При цьому ядро (“конкретно-чуттєвий образ”), що становить центр такої моделі, мислиться лінгвістами як зміст поняття, який визначається згідно словарного тлумачення імені даного концепта. Навколо ядра розташовуються абстрактні ознаки, котрі є похідними від конкретних ядерних; їхня близькість до ядра залежить від цінності для носіїв мови тієї чи іншої інформації, що міститься у них. Уважається також, що – з точки зору засобів вербалізації концепта – ядро концептуальної парадигми являє собою синонімічний ряд, що утворюється з групи вихідних лексем тих словотвірних гнізд, які встановлюються за понятійною ознакою і з якими концепт виявляється пов’язаним в мовній системі. Відповідно до цього решта однокореневих слів формує периферію концептуальної парадигми.

Об'єктом дослідження у межах запропонованої статті є запозичений концепт ФЕН-ШУЙ. Для з'ясування його специфічних характеристик і встановлення особливостей функціонування в російськомовному культурно-інформаційному просторі, звернемося насамперед до національно-ідентичних аспектів цієї лінгвокультурної сутності.

Своїм корінням вчення Фен-Шуй сягає сивої давнини, коли досягти добробуту люди могли, лише узгоджуючись з законами природи. Нині у китайській картині світу концепт ФЕН-ШУЙ виступає як важлива складова філософського дискурсу і співвідноситься з “цілісною, впорядкованою знаковою системою, котра з самого початку пояснювала загальні закони буття і донині несе знання про закономірності природної інформації, про життя Всесвіту й людини” [11:11]. Поряд з цим, Фен-Шуй слід ідентифікувати і як сутність світоглядного порядку, що визначає традиційний життєустрій китайців, їх науку й мистецтво, спосіб мислення, ставлення до світу, які принципово відрізняються від світовідчуття, поглядів і цінностей європейців.

У основі Фен-Шуй, як й інших напрямків давньокитайської філософії, лежить натурфілософське вчення про єдину, універсальну, всепроникаючу й животворящу енергію *ци* (у філософії західного світу їй відповідає життєва сила) і два її нероздільні начала – *інь* і *ян*, взаємодія яких вважається “джерелом будь-якого руху в межах цього світу” [11:36]. Початкове значення ієрогліфів 陰 и 陽 (відповідно “інь” та “ян”) – темний і світлий схили гори. Таким чином, первісно референтами цих понять були цілком матеріальні явища, якості чи властивості, притаманні одній події, предмету, об'єкту. Пізніше поняття “інь” та “ян” почали мислитися як функціональні начала, що становлять основу усіх речей та об'єктів у Всесвіті, і набули символічного характеру (жіноче-чоловіче, ніч-день, холод-спека, м'якість-твердість, видих-вдих тощо). Однак цей “принцип полярності”, що визначає основу способу мислення й світовідчуття китайців, “не слід, – за слушним зауваженням Алана Вотса, – плутати з уявленнями про протилежність чи конфлікт” [12:51]: “обидва начала знаходяться у тісному взаємному зв'язку” і порушення гармонії й взаємодії між ними “веде до порушення будь-якого руху й розвитку, є причиною руйнування будь-яких

структур і форм” [12:37]. Ця взаємодія “інь” та “ян” як двох взаємодоповнюючих проявів однієї сили знайшло своє графічне вираження у всесвітньо відомій “даосській монаді”, яка символізує динамічне єднання проявлених енергій ян-ци та інь-ци, їх взаємопроникнення і взаємоперетворення, єдиносутність” [11:59]. Таким чином, понятійний шар концепта ФЕН-ШУЙ в якості базової ознаки в національному культурно-філософському дискурсі несе у собі ідею гармонії усього суцього й існування людини у гармонії з навколишнім світом й законами природи. Ця гармонія розуміється, передусім, як правильне співвідношення й використання енергій інь та ян. Відповідно, знання про світ, що відображені у китайській мовній картині світу за посередництва концепта ФЕН-ШУЙ, можуть бути структуровані у такі фрейми як “єдність/ нероздільність”; “гармонія”; “змінюваність (циклічність)”.

Звернемося тепер до змісту поняття “Фен-Шуй” в російськомовному дискурсі. Згідно з типологією концептів, запропонованою В. І. Карасиком, концепт “Фен-Шуй” в російській мовній свідомості може бути ідентифіковано як абстрактний метапрофесійний концепт, що функціонує у російській мові в якості ціннісної домінанти і у професійному, і у буденному дискурсах.

Зазвичай для з’ясування понятійної складової того чи іншого концепта аналізуються словникові статті, що містять його мовну фіксацію, дефініції, позначення, ознакову структуру, тобто той зміст, який включає тільки істотні характеристики об’єкта й раціонально мислиться, а не переживається [9:153]. Стосовно концепта ФЕН-ШУЙ такий спосіб виявляється малоефективним, оскільки аналізована концептолексема не фіксується практично жодним з російськомовних довідкових чи енциклопедичних видань, навіть найновішими й найбільш авторитетними з них, що зумовлено, вочевидь, екзотичністю й відносною новизною цієї ментальної сутності для російської мовної свідомості. Виключення у цьому плані становить “Толковый словарь по эзотерике, оккультизму и парапсихологии” А. М. Степанова, де поняття ФЕН-ШУЙ дефінійовано у значенні “китайське езотеричне вчення” [13:416]. Тому в даному випадку в якості способу з’ясування змісту концепту ФЕН-ШУЙ на перший план виступають контекстуальний аналіз (оскільки, як наголошується в лінгвістичній літературі, запозичені концепти “розпредмечуються” саме за допомогою текста), а також

інтерпретація. Виходячи з цього, матеріалом для дослідження в рамках цієї статті стали, як було зазначено на початку даної розвідки, текстові фрагменти з російськомовних друкованих видань і матеріалів Інтернета. Звернемося до найбільш яскравих і показових з відібраних нами прикладів, які дають можливість окреслити мінімальне коло вербалізаторів власне поняття ФЕН-ШУЙ.

1. *Классический фэн-шуй – логичная и легко объяснимая законами физики наука* [www.fengshuilab.kiev.ua]. 2. *Наука феншуй объясняет важность гармоничного расположения дома для улучшения качества жизни* [www.masterfeng.ru]. 3. *Упорядоченная и гармонизированная при помощи древнекитайского учения Фен Шуй, энергия Ци дойдет до Вас с нашим чаем* [<http://fen-shui-tea.kiev.ua>]. 4. *На самом деле философия Фен Шуй достаточно проста и может принести вам <...> достаток, процветание и счастье* [там же]. 5. *По теории фен-шуй, спальня – место двойственное* [www.arabio.ru]; 6. *Отсюда становится ясным, почему система фэншуй тесно связана со строительством* [www.orientalcenter.spb.ru]. 7. *Знания Фен-Шуй все шире используются на Западе* [<http://rielt.dn.ua>]. 8. *На основе изучения законов Фен-Шуй была разработана собственная система оформления зданий и интерьеров* [business.polbu.ru]. 9. *Именно в соответствии с правилами “фэншуй” и был некогда спланирован Пекин* [14:36]. 10. *Вместе с Вашим дизайнером наш специалист по Фен-Шуй поможет выработать Ваш новый корпоративный стиль* [<http://ua-fengshui.com.ua>]. 11. *Для нас важно, что Feng shui – искусство управления и размещения предметов вокруг вас* [www.day.kiev.ua]. 12. *Знаменитое восточное искусство фэн-шуй имеет свои взгляды на то, откуда у человека лишний вес* [www.arabio.ru]. 13. *Сейчас на Западе наблюдается тенденция проектировать и строить <...> с использованием консультаций специалистов Фен-Шуй* [<http://rielt.dn.ua/info>]. 14. *Огромное значение, на взгляд экспертов фен-шуй, имеет местоположение письменных столов в офисах* [www.interior.com.ua]. 15. *У нас Вы получите квалифицированную консультацию Фен Шуй <...>* [<http://ua-fengshui.com.ua>]. 16. *Вместе с Вами и Вашим архитектором консультант Украинской Школы Фэн Шуй составит план новой постройки <...>* [<http://ua-fengshui.com.ua>].

Як видно з наведених вище прикладів, головними засобами дефініювання й вербалізації концепта ФЕН-ШУЙ в російській мовній свідомості є лексеми “наука”, “учение”, “философия”, “теория”, “методика”, “искусство”, “стиль”, що формують, як нам здається, ядро польової структури концепта ФЕН-ШУЙ в російській мові. Таким чином, першою ознакою змісту концепта ФЕН-ШУЙ в російській мовній картині світу виступає уявлення про певну сукупність (систему) правил, принципів, законів. Другим компонентом змісту даного поняття є ідентифікація Фен-Шуй як певного альтернативного підходу до організації предметно-просторового середовища, передусім устрою і оформлення приміщень (будинків, квартир, офісів, закладів відпочинку тощо). Третя базисна ознака передбачає правильну з точки зору Фен-Шуй організацію простору всього будинку чи окремих його приміщень, технологію приготування їжі тощо.

З точки зору образної складової термінолексема Фен-Шуй асоціюється перш за все з уявленнями про правильну на загал (а не лише згідно приписів Фен-Шуй) організацію дому, побуту, усього життєвого устрою. Це зумовлює наявність одного з найбільш важливих “вершинних вузлів”, якими фреймова структура концепта ФЕН-ШУЙ представлена в російськомовному буденному дискурсі; він співвідноситься зі сценарієм “робити щось правильно; згідно рекомендацій спеціалістів; на належному рівні; як того вимагає мода”. У цьому сенсі розмовне кліше “усе по Фен-Шуй”, яке повсякчас зустрічається сьогодні в російськомовному спілкуванні і використовується уже й у якості слогана в рекламних роликах, може бути інтерпретовано як синонімічне іншому виразу такого ж типу – “здоровий спосіб життя” (“Защитит человека от болезней и стресса, подарит ему жизненную силу и продлит молодость может гармоничное питание по правилам фэн-шуй” [www.wday.ru]). По-друге, назва цього езотеричного вчення, “опредмечуючись” через посередництво розмаїтої матеріальної атрибутики, на рівні буденної свідомості сприймається як синонім екзотики “китайського” й – ширше – “східного” стиля взагалі, народжуючи похідні від нього смисли – “оригінально, незвично (екзотично)”; “не так, як зазвичай”; “не так, як завжди”; “не так, як у всіх”, а також сприяючи виникненню семантичних конотацій “естетична вишуканість” і “тонкий смак”. З цієї точки зору концепт

ФЕН-ШУЙ можна розглядати як інваріант ідеального, який презентує елітарні естетичні цінності, що є частиною “ідеології комфорту”, властивої представникам заможних верств населення.

Аналіз мовномовленнєвого матеріалу дозволив також спостерегти в смисловому обсязі концепту ФЕН-ШУЙ у його сприйнятті носіями російської мови і семантику витратності упорядкування приміщення квартири чи офісу згідно рекомендацій Фен-Шуй. Так, в інституціональному (професійному) дискурсі (приклади 13–16) понятійний зміст концепта ФЕН-ШУЙ включає такі компоненти, як “консультація спеціаліста”, “професійна допомога”. З цієї точки зору понятійні характеристики концепта ФЕН-ШУЙ передбачають систему відносин “клієнт – консультант Фен-Шуй” і, відповідно, наявність потреби щодо консультації спеціаліста Фен-Шуй; наявності у нього спеціальної освіти для надання такої професійної допомоги; оплати консультанту Фен-Шуй з боку клієнта за виконану роботу, а також наявності у клієнта матеріальних можливостей для того, щоб, запросивши експерта по Фен-Шуй, оплатити його роботу. На підтвердження цих своїх висновків наведемо декілька прикладів: *Как любое искусство, фен-шуй предполагает специальное образование. Оно, как и помощь обученного мастера в обустройстве жилища, стоит немалых денег* [www.interior.com.ua]; *Все же большинству людей <...> может показаться странным, что перед покупкой дома надо оплачивать услуги эксперта Фэн Шуй* [www.chinadao.org]; <...> *Консультант по фэн шуй расставит основные акценты, которые необходимо учесть в дизайне. Однако большинство людей не часто прибегают к помощи специалиста по дизайну – это довольно затратно* [http://www.inturon.ru].

Така дискурсивна реалізація концепта “Фен-Шуй” в російській мові надає йому смислові конотації, що дозволяють ідентифікувати впорядкування того чи іншого приміщення “по Фен-Шуй” як новий різновид “євроремонта” і відповідають фреймам “престижно” й “дорого, витратно, вимагає чималих коштів” в російській мовній картині світу.

Перспективи дослідження. Підводячи підсумки викладених вище спостережень, зазначимо, що в межах однієї статті неможливо охопити усе розмаїття аспектів проблеми. Однак навіть наведені нами приклади дають можливість зробити висновок про те, що

запозичений концепт ФЕН-ШУЙ достатньо широко представлений в російській мовній картині світу. Він ідентифікується як метапрофесійний абстрактний концепт, з чітко вираженими понятійною, образною й ціннісною складовими. Основними вербалізаторами концепта ФЕН-ШУЙ в російській мові сьогодні є лексеми “учение”, “наука”, “теория”, “философия”, “искусство”, а також пов’язані з ними слова-денотати “знання”, “закони”, “принципи”, “правила”, які формують ядро польової структури даного концепта. Саме цей ряд становить основу для розвитку образно-метафоричного значення концепта ФЕН-ШУЙ, яке переважає в буденному дискурсі; це значення представлено фреймами “правильно”, “стильно”, “модно”, “престижно”, “естетично довершено”. У професійному дискурсі одним з провідних компонентів змісту концепта ФЕН-ШУЙ є значення послуги і пов’язувана з нею семантика витратності.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Лакофф Дж.* Мышление в зеркале классификаторов / Джордж Лакофф // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. XX111 : Когнитивные аспекты языка. – М. : Прогресс, 1988. – С. 11–51.
2. *Болдырев Н. Н.* Когнитивная семантика : [курс лекций по англ. филол.] / Николай Николаевич Болдырев. – Тамбов : Изд-во Тамбовск. ун-та, 2001. – 123 с.
3. *Воркачев С. Г.* Методологические основания лингвоконцептологии / Сергей Григорьевич Воркачев // Теоретическая и прикладная лингвистика : межвуз. сб. науч. тр. – Воронеж, 2002. – Вып. 3. – С. 79–95.
4. *Демьянков В. З.* Доминирующие лингвистические теории в конце XX века / Валерий Закиевич Демьянков // Язык и наука конца XX века. – М. : Ин-т языкозн. РАН, 1995. – С. 239–320.
5. *Кубрякова Е. С.* Проблемы представления знаний в современной науке и роль лингвистики в решении этих проблем / Елена Самойловна Кубрякова // Язык и структуры представления знаний. – М. : ИНИОН РАН, 1992. – С. 4–38.
6. *Степанов Ю. С.* Константы : [словарь русской культуры] / Юрий Сергеевич Степанов. – [3-е изд., испр. и доп.]. – М. : Академический Проспект, 2004. – 992 с.
7. *Краткий словарь когнитивных терминов* / [сост. : Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина ; под общ. ред. Елены Самойловны Кубряковой]. – М. : МГУ, 1997. – 245 с.
8. *Маслова В. А.* Введение в когнитивную лингвистику : [учеб. пособие] / Валентина Авраамовна Маслова. – [3-е изд., испр.]. – М. : Флинта : Наука, 2007. – 296 с.
9. *Карасик В. И.* Языковой круг: личность, концепты, дискурс : [монография] / Владимир Иванович Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 447 с.
10. *Стернин И. А.* Может ли лингвист моделировать структуру концепта? / Иосиф Абрамович Стернин // Материалы II Междунар. лекции-семинара по когнит. лингвистике [“Когнитивная семантика”], (11–14 сентября 2000 г.) / отв. ред. Николай Николаевич Болдырев ; редкол. : Е. С. Кубрякова и др.]. – Тамбов : Изд-во Тамбовского ун-та, 2000. – Ч. 2. – С. 13–17.
11. *Вейсинь У.* Новый Фэн-Шуй: Биоэнергетика и здоровье. – М. : ООО Изд-во “София”, 2007. – 352 с.
12. *Уотс А.* Дао-путь воды / Алан Уотс ; [пер. с англ.]. – К. : “София” Ltd, 1996. – 288 с.
13. *Степанов А. М.* Толковый словарь по эзотерике, оккультизму и парапсихологии / А. М. Степанов. – М. : Классик Стиль, 2004. – 476 с.
14. *Громов Д. В.* Сакральная география : [энциклопедия святилищ и мест силы] / [Д. В. Громов, Л. В. Никитина, С. В. Волганов]. – Екатеринбург : Ультра-культура, 2005. – 648 с.